

SA THỊ THANH NGÀ*

HOẠT ĐỘNG DU LỊCH TẠI MỘC CHÂU VÀ MỘT SỐ VẤN ĐỀ ĐẶT RA ĐỐI VỚI MÔI TRƯỜNG TỰ NHIÊN¹

Tóm tắt: Bài viết làm rõ thực trạng hoạt động du lịch và những vấn đề đặt ra đối với môi trường tự nhiên tại phường Mường Sang, thị xã Mộc Châu, tỉnh Sơn La. Những năm gần đây, các loại hình du lịch cộng đồng, du lịch trải nghiệm nông nghiệp - nông thôn và du lịch nghỉ dưỡng phát triển mạnh, mang lại lợi ích kinh tế và cơ hội sinh kế cho người dân địa phương. Song, hoạt động này cũng kéo theo những tác động tiêu cực đến môi trường tự nhiên, như gia tăng rác thải rắn, ô nhiễm nguồn nước, ô nhiễm đất và biến đổi cảnh quan sinh thái tại một số điểm du lịch. Từ thực tiễn đó, bài viết đề xuất một số giải pháp hướng tới phát triển du lịch bền vững, đảm bảo hài hòa giữa tăng trưởng kinh tế - xã hội và bảo vệ môi trường sinh thái.

Từ khóa: Hoạt động du lịch, môi trường tự nhiên, dân tộc thiểu số, Mộc Châu, Sơn La.

Ngày nhận bài: 12/10/2025; ngày phản biện: 27/10/2025; ngày duyệt đăng: 12/11/2025.

Mở đầu

Hiện nay, du lịch được xác định là một trong những ngành kinh tế mũi nhọn của Việt Nam, đặc biệt tại vùng dân tộc thiểu số (DTTS). Du lịch không chỉ mở ra cơ hội tăng trưởng kinh tế, tạo việc làm và nâng cao thu nhập, mà còn góp phần quảng bá, bảo tồn và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc. Tuy nhiên, hoạt động du lịch cũng tạo ra nhiều thách thức đối với môi trường tự nhiên, nhất là ở các khu vực có hệ sinh thái nhạy cảm và năng lực quản lý môi trường còn hạn chế. Trong khuôn khổ bài viết này, chúng tôi hướng tới việc tổng hợp hoạt động du lịch tại thị xã Mộc Châu², tỉnh Sơn La - điểm sáng trong phát triển du lịch vùng miền núi phía Bắc, đại diện điển hình cho du lịch vùng DTTS ở Việt Nam. Bài viết lựa chọn nghiên cứu điểm tại phường Mường Sang - nơi hội tụ hài hòa giữa giá trị tự nhiên và văn hóa bản địa, góp phần định hình hình ảnh du lịch của thị xã Mộc Châu.

Cho đến nay, hoạt động du lịch ở thị xã Mộc Châu được đề cập trong nghiên cứu của Phạm Thị Cẩm Vân (2018), cho thấy sự phù hợp của địa bàn này với hoạt động du lịch homestay và trải nghiệm không gian văn hóa bản làng, du lịch nông nghiệp nông thôn, du lịch mạo hiểm. Các nghiên cứu của Lương Văn Yệu (2015), Quản Minh Phương (2019), Lê Thị Thu Hòa (2021) cũng đề cập

* Viện Dân tộc học và Tôn giáo học, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam. Email: sathithanhnga@gmail.com.

¹ Bài viết là kết quả nghiên cứu thuộc Nhiệm vụ Khoa học và công nghệ cấp cơ sở năm 2025: “Tác động của du lịch đến môi trường tự nhiên tại xã Mường Sang, huyện Mộc Châu, tỉnh Sơn La” do ThS. Sa Thị Thanh Nga chủ nhiệm, Viện Dân tộc học và Tôn giáo học là tổ chức chủ trì.

² Trên cơ sở Đề án số 346/ĐA-CP ngày 09/5/2025 của Chính phủ và Nghị quyết số 1681/NQ-UBTVQH15 của Ủy ban Thường vụ Quốc hội về việc sắp xếp các đơn vị hành chính của tỉnh Sơn La năm 2025 có hiệu lực từ 01/7/2025. Nghiên cứu này được tiến hành trước thời điểm 01/7/2025 do đó tên gọi của các địa danh sử dụng trong bài viết vẫn theo đơn vị hành chính cũ.

đến du lịch thị xã Mộc Châu ở một số khía cạnh như đánh giá mô hình du lịch homestay, phát huy các giá trị văn hoá truyền thống của dân tộc Thái ở huyện Mộc Châu trong hoạt động du lịch,... Có thể thấy, nghiên cứu trực tiếp về du lịch ở thị xã Mộc Châu đã bước đầu được thực hiện, song vấn đề về môi trường trong phát triển du lịch tại địa phương này chưa được đề cập đến rõ nét. Một số nghiên cứu chỉ ra rằng phát triển du lịch không bền vững có thể dẫn đến hàng loạt hệ lụy: gia tăng lượng chất thải, ô nhiễm đất, nước, không khí (Trần Thị Hương và cộng sự, 2018); suy giảm chất lượng nguồn nước do san lấp, thải bỏ vật liệu xây dựng, nước thải sinh hoạt; bụi và tiếng ồn từ các phương tiện vận chuyển, thi công; gia tăng rác thải từ nhà hàng, khách sạn, điểm tham quan (Nguyễn Thị Hồng Viên và cộng sự, 2020); phá rừng, biến đổi cảnh quan, xói lở đất, mất cân bằng sinh thái (Nguyễn Trọng Nhân, 2017); đe dọa đa dạng sinh học (Nguyễn Thị Hà Thành và cộng sự, 2022). Các hoạt động lưu trú, lễ hội, làng nghề ảnh hưởng trực tiếp đến nguồn nước, đất, sinh vật và tài nguyên tự nhiên phục vụ sinh kế (Trần Thị Trang và cộng sự, 2019; Phạm Thị Cẩm Vân, 2024). Qua khảo sát hoạt động du lịch ở thị xã Mộc Châu, bài viết nhận diện tác động của du lịch đến môi trường tự nhiên, từ đó nhấn mạnh đến những yêu cầu cấp thiết của việc điều chỉnh, quản lý và định hướng phát triển du lịch bền vững, gắn kết hài hòa giữa tăng trưởng kinh tế - xã hội và bảo vệ môi trường sinh thái. Kết quả nghiên cứu mong muốn cung cấp cơ sở khoa học và thực tiễn cho công tác hoạch định chính sách phát triển du lịch bền vững của địa phương.

1. Giới thiệu địa bàn nghiên cứu

Phường Mường Sang³ nằm ở phía đông nam cao nguyên Mộc Châu, có Quốc lộ 43 - tuyến giao thông huyết mạch kết nối với cửa khẩu Lóng Sập (biên giới Việt Nam - Lào). Số liệu thống kê đến đầu năm 2025, phường Mường Sang có 11 bản, 1.598 hộ với 6.426 nhân khẩu, gồm 07 dân tộc cùng sinh sống, trong đó người Thái chiếm 63,80%, Kinh 32,36%, còn lại là các dân tộc Mường, Hmông (Mông), Tày, Dao và Khơ-mú. Khí hậu Mường Sang ôn hòa, nhiệt độ trung bình năm khoảng 18,5°C, độ ẩm trung bình 85%, tạo điều kiện thuận lợi cho du lịch nghỉ dưỡng và các loại hình du lịch trải nghiệm quanh năm (UBND phường Mường Sang, 2025b).

Mường Sang là địa bàn có nhiều cảnh quan sinh thái và văn hóa đặc sắc, nằm trong tổng thể Khu du lịch quốc gia Mộc Châu⁴. Nơi đây hội tụ nhiều điểm du lịch nổi tiếng như thác Dải Yếm, Cầu kính Tình yêu, Cầu kính Bạch Long cùng các bản du lịch cộng đồng tiêu biểu như bản Vặt, bản Lùn,... Những địa danh này không chỉ tạo nên bản sắc riêng cho du lịch Mộc Châu, mà còn góp phần hình thành các sản phẩm du lịch sinh thái, du lịch cộng đồng và du lịch nông nghiệp - những định hướng phát triển chủ đạo của địa phương hiện nay.

Với lợi thế khí hậu mát mẻ, cảnh quan thiên nhiên tươi đẹp và văn hóa tộc người Thái đặc trưng, Mường Sang giữ vai trò trung tâm kết nối các tuyến - điểm du lịch trọng yếu của

³ Trước khi thực hiện sắp xếp đơn vị hành chính theo Nghị quyết số 1280/NQ-UBTVQH15 ngày 14/11/2024 của Ủy ban Thường vụ Quốc hội về việc sắp xếp đơn vị hành chính cấp huyện, cấp xã tỉnh Sơn La giai đoạn 2023-2025 (có hiệu lực từ ngày 01/2/2025), Mường Sang là một xã thuộc huyện Mộc Châu, tỉnh Sơn La. Theo nghị quyết này, phường Mường Sang được thành lập thuộc thị xã Mộc Châu trên cơ sở một phần diện tích tự nhiên và dân số xã Mường Sang cũ.

⁴ Ngày 22/4/2024 Bộ trưởng Bộ Văn hóa, Thể thao và du lịch đã ban hành Quyết định số 1077/QĐ-BVHTTDL công nhận Khu du lịch quốc gia Mộc Châu.

thị xã Mộc Châu. Các bản Vật, bản Lùn, bản Sò Lườn vẫn bảo tồn nguyên vẹn những ngôi nhà sàn truyền thống. Trang phục, ẩm thực và nghề dệt thổ cẩm đậm nét văn hóa tộc người Thái được định hướng phát triển gắn với du lịch trải nghiệm. Đặc biệt, lễ hội Cầu mưa của người Thái được công nhận là Di sản văn hóa phi vật thể quốc gia, cùng các điệu xòe, múa khăn, múa sạp và di tích chùa Vật Hồng đã tạo nên bản đồ du lịch văn hóa đặc sắc của phường Mường Sang.

Không gian nông nghiệp của phường Mường Sang cũng là một tài nguyên du lịch độc đáo. Các trang trại và khu trải nghiệm như Mộc Châu Happy Land, Mộc Châu Island, Mọt Pet Farm, vườn hoa Mọt Khu vườn, cùng hệ thống vườn rau, mận hậu, dâu tây, rau củ VietGAP không chỉ phục vụ sản xuất nông nghiệp mà còn được phát triển thành điểm du lịch nông nghiệp sinh thái, nơi du khách có thể tham quan, chụp ảnh và trải nghiệm đời sống vùng cao nguyên. Tổng thể, phường Mường Sang sở hữu tài nguyên du lịch đa dạng, kết hợp hài hòa giữa yếu tố tự nhiên và văn hóa, là nền tảng vững chắc để phát triển các loại hình du lịch sinh thái, cộng đồng, nghỉ dưỡng, nông nghiệp.

2. Thực trạng hoạt động du lịch tại phường Mường Sang, thị xã Mộc Châu

2.1. Cơ sở vật chất phục vụ hoạt động du lịch

Hiện nay, thị xã Mộc Châu đã hình thành hệ thống cơ sở hạ tầng du lịch tương đối đồng bộ. Năm 2024, thị xã Mộc Châu có 295 cơ sở lưu trú (10 khách sạn từ 1-3 sao, 1 khách sạn 4 sao, 1 resort 3 sao), 410 cơ sở kinh doanh dịch vụ ăn uống, mua sắm, trên 20 doanh nghiệp kinh doanh dịch vụ du lịch, lữ hành (UBND huyện Mộc Châu, 2024). Cơ cấu lưu trú tại đây có sự phân hóa rõ rệt hai tầng của du lịch Mộc Châu: *tầng cơ sở* là các hộ gia đình tham gia mô hình homestay mang tính cộng đồng, bảo tồn không gian văn hóa tộc người; *tầng thứ hai* là hệ thống khách sạn, resort, khu nghỉ dưỡng cao cấp phục vụ cả du khách nội địa và quốc tế. Cấu trúc này giúp cân bằng giữa mục tiêu bảo tồn - phát triển bền vững và yêu cầu hiện đại hóa dịch vụ du lịch, song cũng đặt ra thách thức về chuẩn hóa chất lượng dịch vụ, an toàn phòng cháy chữa cháy và bảo vệ môi trường.

Riêng tại phường Mường Sang, năm 2024, có 28 cơ sở lưu trú, bao gồm 03 khu du lịch kết hợp dịch vụ nghỉ dưỡng, 01 nhà nghỉ và 24 homestay cộng đồng. Công suất sử dụng phòng trung bình đạt khoảng 60%, vào các dịp cao điểm du lịch tỷ lệ lấp đầy đạt 100%. Số liệu thống kê giai đoạn 2022 - 2024 cho thấy số lượng cơ sở lưu trú, cơ sở kinh doanh dịch vụ ăn uống và tổng số điểm du lịch tại phường Mường Sang đều tăng qua các năm (UBND huyện Mộc Châu, 2024). Xu hướng này phản ánh sức hút ngày càng lớn của phường Mường Sang, cho thấy sự chuyển dịch cơ cấu kinh tế theo hướng dịch vụ - du lịch, góp phần nâng cao thu nhập và thay đổi sinh kế của người dân.

Về hạ tầng phục vụ du lịch, phường Mường Sang đã có những bước cải thiện đáng kể. Mạng lưới giao thông được nâng cấp đồng bộ: Quốc lộ 43 và tỉnh lộ 102 Mường Sang - Chiềng Khừa đã được nhựa hóa hoàn toàn; các tuyến đường liên bản, liên xóm được bê tông hóa, tạo điều kiện thuận lợi cho du khách tiếp cận các điểm du lịch tại địa phương. Hệ thống điện lưới quốc gia, chiếu sáng, viễn thông và wifi được phủ khắp, giúp tăng khả năng kết nối thông tin và quảng bá hình ảnh du lịch địa phương. Ngoài ra, 100% hộ dân được sử dụng

nước hợp vệ sinh, trong đó 72,51% số hộ đã lắp đặt hệ thống nước sạch, góp phần nâng cao điều kiện sinh hoạt, vệ sinh môi trường và chất lượng phục vụ khách du lịch (UBND phường Mường Sang, 2025b). Có thể nhận định rằng, cơ sở vật chất, kỹ thuật phục vụ du lịch của Mường Sang ngày càng phát triển, đủ khả năng đáp ứng lượng khách tăng nhanh trong những năm gần đây.

2.2. Các loại hình du lịch

Trong tiến trình phát triển du lịch của thị xã Mộc Châu nói chung và phường Mường Sang nói riêng, loại hình du lịch cộng đồng và du lịch trải nghiệm đã trở thành hướng đi chủ đạo, thể hiện sự thích ứng linh hoạt của người dân trước nhu cầu ngày càng đa dạng của du khách. Với tiềm năng du lịch sẵn có cùng chính sách hỗ trợ từ các dự án quốc tế, Mường Sang từng bước hình thành hệ thống sản phẩm du lịch phong phú, kết hợp hài hòa giữa yếu tố sinh thái, văn hóa và nghỉ dưỡng.

Du lịch homestay và trải nghiệm không gian văn hoá bản làng cung cấp cho du khách các dịch vụ như không gian nghỉ tại cộng đồng, ẩm thực địa phương và tham gia các hoạt động cùng người dân (Phạm Thị Cẩm Vân, 2018). Ở phường Mường Sang, những ngôi nhà sàn của người Thái vừa là nơi ở, vừa trở thành điểm lưu trú cho khách tham quan. Mô hình này bắt đầu từ năm 2014, quy mô ban đầu còn nhỏ lẻ, song phát triển mạnh từ năm 2019 khi dự án GREAT (Dự án Nâng cao bình đẳng giới trong nông nghiệp và du lịch, do Chính phủ Úc tài trợ) hỗ trợ xây dựng mô hình du lịch cộng đồng tại bản Vặt. Đến nay, toàn phường có 28 hộ gia đình kinh doanh dịch vụ homestay, tập trung nhiều nhất ở bản Vặt với 18 hộ. Mỗi homestay có thể đón từ 30 - 40 du khách cùng lúc, giá trung bình 100.000 đồng/người/đêm, chưa bao gồm chi phí ăn uống. Ngoài lưu trú, du khách có thể thưởng thức các món ăn truyền thống của người Thái như xôi ngũ sắc, cá suối nướng, rau rừng,... Thành phần khách chủ yếu là các nhóm gia đình, đoàn công ty hoặc học sinh, sinh viên đi theo chương trình trải nghiệm tập thể. Anh Lường Văn M. cho biết: “Đa phần khách trẻ tuổi chỉ nghỉ lại homestay còn ít khi đăng kí ăn uống vì họ muốn trải nghiệm khám phá nhiều nơi, tiện chỗ nào sẽ nghỉ lại ăn uống chỗ đó, khách nước ngoài thì cũng có đăng ký ăn tại homestay” (PVS, nam, 45 tuổi, bản Vặt, 2025). Thời gian lưu trú trung bình của du khách thường từ 2 - 3 ngày, tập trung vào các dịp cuối tuần hoặc mùa du lịch cao điểm.

Trải nghiệm không gian văn hoá bản làng gắn với hoạt động bảo tồn nghề dệt truyền thống của người Thái được đẩy mạnh. Nhằm bảo lưu giá trị truyền thống của nghề dệt cũng như kỹ thuật dệt, chính quyền địa phương đã định hướng bảo tồn nghề dệt gắn với du lịch. Ở bản Vặt có tổ dệt truyền thống với 06 hộ còn duy trì nghề dệt, vừa sản xuất, vừa phục vụ khách du lịch trải nghiệm, mua sắm các sản phẩm như khăn, áo, túi thổ cẩm. Du khách cũng có thể đến thăm, chụp ảnh và trải nghiệm tự se sợi, dệt vải làm ra những sản phẩm từ chính đôi tay của mình; được nghe và tìm hiểu ý nghĩa của các họa tiết, hoa văn trên tấm thổ cẩm từ những nghệ nhân người Thái.

Ngoài ra, du khách còn có thể tham gia giao lưu văn hoá, xem biểu diễn văn nghệ truyền thống phản ánh văn hoá tiêu biểu của người Thái như múa xoè, múa khăn, nhảy sạp...do thành viên tổ văn nghệ cộng đồng là những người dân bản trình diễn. Hiện phường Mường Sang có 05 tổ văn nghệ cộng đồng với 30 thành viên, chủ yếu là thanh niên người Thái trong độ tuổi từ 16 đến 35. Các buổi biểu diễn được tổ chức ngay trong không gian lưu

trú, có thời lượng trung bình khoảng 02 giờ với mức giá 3.500.000 đồng/suất diễn, mang lại thu nhập khoảng 300.000 đồng/người/buổi cho các thành viên tham gia.

Bên cạnh du lịch văn hóa, *du lịch trải nghiệm nông nghiệp* là loại hình đặc trưng gắn với lợi thế tự nhiên và truyền thống canh tác lâu đời của cư dân địa phương. Tận dụng quỹ đất rộng và khí hậu ôn hòa, từ lâu người dân nơi đây đã trồng đa dạng rau, củ, hoa, quả nhiệt đới. Du lịch phát triển, nhiều hộ dân đã đầu tư khu vườn vừa sản xuất nông sản sạch, vừa đón khách tham quan, trải nghiệm. Theo thống kê đầu năm 2025, phường Mường Sang có 93 hộ dân phát triển mô hình du lịch nông nghiệp; toàn xã có 5ha rau củ đạt chứng nhận VietGAP, 10ha rau quả có chứng nhận an toàn và 130ha sản xuất nông nghiệp theo hướng hữu cơ (UBND phường Mường Sang, 2025a). Đây là nền tảng quan trọng để hình thành sản phẩm du lịch gắn với nông nghiệp - trải nghiệm. Du khách có thể cùng người dân gieo trồng, chăm sóc, thu hoạch nông sản ngay tại ruộng vườn hay tự tay hái quả, thưởng thức sản vật ngay tại các vườn cây ăn quả nhiệt đới như mận hậu, dâu tây, hồng giòn. Đối tượng khách chủ yếu là giới trẻ, gia đình có trẻ nhỏ, đoàn học sinh, sinh viên, với mức phí trung bình từ 60.000 đồng/người. Du khách thường lưu trú 1-2 đêm tại các homestay ở bản Vật hoặc bản Lùn để tiện tham gia hoạt động. Mùa cao điểm du lịch nông nghiệp kéo dài từ tháng 12 năm trước đến tháng 05 năm sau, trùng với thời kỳ hoa mận nở, dâu chín và thu hoạch mận. Ngoài ra, nhiều hộ dân còn trồng hoa cảnh, thiết kế tiểu cảnh check-in, tạo nên không gian hấp dẫn, góp phần đa dạng hóa sản phẩm du lịch.

Ở phường Mường Sang còn phát triển loại hình *du lịch nghỉ dưỡng kết hợp vui chơi giải trí*. Tại các khu du lịch Mộc Châu Island, Mường Sang Retreat, Mộc Châu Happy Land tích hợp nhiều dịch vụ: lưu trú, ẩm thực địa phương, trải nghiệm văn hóa, trò chơi mạo hiểm, chụp ảnh phong cảnh, tạo nên không gian nghỉ dưỡng phong phú và tiện nghi. Mức giá lưu trú dao động từ 450.000 đồng đến 4.600.000 đồng/phòng, tùy loại phòng và thời điểm. Đối tượng khách chủ yếu là người trẻ tuổi, gia đình có thu nhập khá. Thời gian lưu trú trung bình 2 - 3 đêm, tập trung vào những ngày cuối tuần và các dịp lễ tết. Loại hình du lịch này phản ánh sự chuyển mình mạnh mẽ của phường Mường Sang trong hướng phát triển du lịch cộng đồng gắn với nghỉ dưỡng hiện đại và cao cấp hơn.

2.3. Doanh thu từ hoạt động du lịch

Sự đa dạng của các loại hình du lịch tại phường Mường Sang phản ánh khả năng thích ứng linh hoạt của cộng đồng địa phương, cho thấy hiệu quả rõ rệt trong chuyển dịch cơ cấu kinh tế theo hướng dịch vụ, du lịch, tạo ra chuỗi giá trị liên kết góp phần nâng cao thu nhập cho người dân. Sau giai đoạn chịu ảnh hưởng của dịch Covid-19, lượng khách đến thị xã Mộc Châu cũng như phường Mường Sang nhanh chóng phục hồi. Năm 2023-2024, thị xã Mộc Châu đón khoảng 2,5 triệu lượt khách/năm, riêng phường Mường Sang đạt xấp xỉ 500.000 lượt. Thời điểm khảo sát (6/2025), phường Mường Sang ghi nhận trên 300.000 lượt khách. Trong đó, khách nội địa chiếm trên 95%, chủ yếu đến từ Hà Nội, Bắc Giang, Bắc Ninh, Thanh Hóa, Nghệ An,... Mùa cao điểm là các dịp lễ, Tết và nghỉ hè. Du lịch đã trở thành nguồn thu đáng kể cho địa phương, tạo việc làm và cải thiện thu nhập cho người dân. Nhiều hộ gia đình chuyển từ sinh kế nông nghiệp sang kinh doanh dịch vụ ăn uống, lưu trú, chụp ảnh, hướng dẫn,... Năm 2024, ước tính doanh thu từ các hoạt động dịch vụ du lịch của phường Mường Sang đạt trên 06 tỷ

đồng, thu nhập bình quân 5.450.000 đồng/người/tháng (UBND huyện Mộc Châu, 2024; UBND phường Mường Sang, 2025a). Một chủ homestay ở bản Vật cho biết: *“Lượng khách dịp cuối tuần mùa cao điểm từ 20 - 30 người/ngày, khoảng 200 khách/tháng. Thu nhập từ homestay và dịch vụ ăn uống khoảng 30-35 triệu đồng/tháng. Với chúng tôi, làm du lịch vừa có những trải nghiệm thú vị mà không vất vả bằng làm nông nghiệp lại cho thu nhập cao hơn”* (PVS, Lường Văn S., nam, 51 tuổi, bản Vật, 2025). Cùng thu nhập từ dịch vụ lưu trú, ăn uống, một số hộ dân tham gia các tổ nhóm cung cấp các dịch vụ cho khách du lịch như tổ dệt thổ cẩm, tổ tắm lá thuốc, tổ bán hàng,... Lãnh đạo bản Vật cho biết chỉ riêng 4 tháng đầu năm 2025 đã đón gần 1.000 khách, tạo thu nhập từ bán hàng lưu niệm gần 200 triệu đồng.

3. Một số vấn đề về môi trường tự nhiên

Phát triển du lịch dẫn đến sự gia tăng lượng khách cũng như nhu cầu sử dụng các nguồn tài nguyên, mở rộng cơ sở hạ tầng, các dịch vụ phục vụ du lịch, gây áp lực lên môi trường. Trong nhiều trường hợp, tốc độ tăng trưởng nhanh chóng của hoạt động du lịch vượt quá khả năng kiểm soát và năng lực quản lý của địa phương, dẫn đến việc khai thác tài nguyên thiếu bền vững, gây ô nhiễm cục bộ và tiềm ẩn nguy cơ suy thoái môi trường lâu dài (Nguyễn Thị Hương, 2011). Nghiên cứu thực trạng du lịch ở phường Mường Sang cho thấy hoạt động du lịch đã có những tác động nhất định đến môi trường tự nhiên.

Thứ nhất, ảnh hưởng đến nguồn nước. Du khách thường tập trung đến phường Mường Sang vào những dịp cuối tuần, lễ, Tết. Bản Vật là nơi có số lượng nhà nghỉ homestay nhiều nhất ở phường Mường Sang, đồng nghĩa với số lượng khách du lịch tới đây khá đông. Người dân cho biết, những ngày cao điểm, cả bản đón 200 - 300 khách. Trong khi đó, nguồn nước sinh hoạt ở bản Vật chủ yếu là từ hệ thống nước sạch liên xã, khai thác nước từ các khe suối lớn trong vùng. Tuy nhiên, vào mùa khô (tháng 2-3 dương lịch), cũng là mùa cao điểm du lịch ở phường Mường Sang, lượng nước tại các khe suối giảm. Thông thường, lượng nước sinh hoạt chỉ đủ dùng, thời điểm khách du lịch đến đông khiến tình trạng thiếu nước trở nên nghiêm trọng và diễn ra thường xuyên hơn. *“Trước đây những tháng mùa khô có thiếu nước một chút, giờ thì thường xuyên hơn. Muốn đủ nước để phục vụ khách thì phải xây bể chứa tích nước hoặc đào giếng nhưng không phải nhà nào cũng có điều kiện để làm nên đôi lúc vẫn phải nói khó với khách”* (PVS, Lê Thị T., nữ, 36 tuổi, bản Vật, 2025).

Nước thải bao gồm nước thải sinh hoạt của các hộ dân và nước thải từ các hoạt động du lịch. Năm 2024, dân số phường Mường Sang là 6.426 người, trong buổi làm việc với Công ty cổ phần Môi trường và dịch vụ đô thị Sơn La chúng tôi được biết: với mức phát sinh trung bình $0,045\text{m}^3/\text{người/ngày}$, lượng nước thải sinh hoạt ước khoảng $289,27\text{m}^3/\text{ngày}$. Cùng năm, phường Mường Sang đón khoảng 500.000 lượt khách, tương ứng lượng nước thải từ du khách ước khoảng 22.500m^3 . Tuy nhiên, hệ thống xử lý nước thải lại chưa được đầu tư. Nước thải sinh hoạt từ các hộ gia đình trực tiếp theo đường ống đổ thẳng ra kênh mương dẫn vào ruộng lúa hoặc xả ra vườn nhà. Thực tế cho thấy, nước thải chưa xử lý gây mùi khó chịu vào những ngày nắng nóng, nhất là mùa du lịch cao điểm. *“Những dịp khách đông, khách tắm rửa nhiều, nước tràn ra cả ngoài đường. Mấy nhà làm đường ống dẫn nước thải ra ruộng nhà họ, những ngày khách đông mặt ruộng còn nổi cả bọt, ô nhiễm lắm”* (PVS, Hà Văn Tr., nam, 44 tuổi,

bản Vật, 2025). Về lâu dài, lượng nước thải này có thể gây ô nhiễm đất, suy giảm chất lượng nguồn nước tưới tiêu, ảnh hưởng trực tiếp đến sản xuất nông nghiệp.

Thứ hai, tăng khối lượng chất thải rắn. Chất thải rắn bao gồm chất thải sinh hoạt của người dân địa phương và chất thải từ hoạt động du lịch. Thảo luận với cán bộ Công ty Cổ phần Môi trường và dịch vụ đô thị Sơn La cho thấy, trung bình mỗi người dân thải ra môi trường khoảng 0,56kg rác/ngày. Với dân số 6.426 người, tổng lượng rác thải sinh hoạt trung bình mỗi ngày khoảng 3.598,6kg. Những ngày cao điểm, bản Vật đón khoảng 300 du khách/ngày, phát sinh khoảng 168kg rác/ngày, tương đương 4,6% tổng lượng rác thải hàng ngày so với rác thải sinh hoạt của cộng đồng. Dù tỷ lệ này chưa cao, song trong bối cảnh phường Mường Sang chưa có hệ thống xử lý rác thải tập trung theo quy trình tiêu chuẩn, sự gia tăng chất thải từ du lịch trong những ngày cao điểm dễ gây tác động tiêu cực đến môi trường tự nhiên. Điều này càng đáng lưu ý khi du lịch phát triển, lượng khách tăng đều qua các năm, tạo áp lực ngày càng lớn lên hệ sinh thái và cơ sở hạ tầng môi trường địa phương.

Hiện phường Mường Sang đã ký hợp đồng vận chuyển rác với Công ty cổ phần Môi trường và Dịch vụ đô thị Sơn La, thu gom rác thải ở các bản dọc Quốc lộ 43, trong đó có bản Vật. Tuy nhiên, xe chỉ thu gom ở ven Quốc lộ, không vào trực tiếp tại bản. Trong khi đa phần hộ dân bản Vật cư trú cách đường Quốc lộ khoảng 200 - 300m nên ít mang rác ra điểm tập kết. Vì vậy, mỗi hộ làm homestay thường đào một hố rác riêng, đặt xa khu nhà ở để tự xử lý. Người dân phân loại rác hữu cơ (vỏ rau củ quả, thức ăn thừa,...) làm thức ăn cho gia súc, gia cầm hoặc ủ làm phân bón; rác sinh hoạt được tập kết vào hố rác gia đình, khi đầy thì đốt và chôn lấp; rác thải rắn (chai nhựa, thủy tinh) được thu gom và bán cho đơn vị tái chế. Người dân thừa nhận cách xử lý này vẫn chưa đúng quy trình, có thể gây ô nhiễm nguồn nước, đất trồng và không khí, song việc mang rác ra điểm tập kết ở ngoài đường Quốc lộ không thuận tiện, nhất là những đợt khách đông, lượng rác nhiều, để lưu tại nhà gây mùi khó chịu, ảnh hưởng đến khách. Thêm vào đó, xe thu gom chỉ hoạt động cách ngày (thứ 2,4,6 hàng tuần). Năm 2019, theo chương trình Nông thôn mới, hệ thống thùng rác công cộng đã được đặt tại bản Vật. Song do “đặt thùng rác ở đâu thành bãi rác ở đấy” nên đã sớm bị dẹp bỏ. Bên cạnh đó, vẫn có hộ kinh doanh không thu gom rác theo đúng quy trình. Người dân bản Lùn phản ánh bất gặp nhân viên một số cơ sở lưu trú đổ các loại rác hữu cơ xuống khe núi ngay ven đường, cách khu dân cư chỉ vài trăm mét, gây mùi hôi và mất mỹ quan: “*Họ chở rác bằng ô tô đem đổ xuống khe núi, đi đường là nhìn thấy luôn, mùi hôi bốc lên rất khó chịu*” (PVS, Vi Văn H., nam, 62 tuổi, Bản Lùn, 2025).

Thứ ba, thoái hóa và ô nhiễm đất. Trong một số năm gần đây, xu hướng du lịch trải nghiệm nông nghiệp ở phường Mường Sang ngày càng phát triển. Đáp ứng nhu cầu đó, nhiều hộ mở rộng diện tích trồng trọt vừa phục vụ du khách, vừa tăng thu nhập từ bán sản phẩm. Số liệu cho thấy, diện tích trồng hoa màu tăng từ 171,3ha (năm 2022) lên 213,8ha (năm 2024), phản ánh rõ sự chuyển dịch trong cơ cấu sử dụng đất (UBND phường Mường Sang, 2025a), trong đó, một phần động lực đến từ mục tiêu đón khách, khi các vườn rau, dâu tây trở thành điểm check-in, tham quan và trải nghiệm hấp dẫn.

Cùng với mở rộng sản xuất, nhu cầu sử dụng phân bón và thuốc bảo vệ thực vật tăng lên đáng kể. Theo thống kê năm 2024, tổng lượng phân bón sử dụng của phường Mường Sang cho canh tác nông nghiệp đạt hơn 1.062 tấn, trong đó phân vô cơ chiếm tới 91,8%; thuốc bảo vệ thực vật, chủ yếu là thuốc hóa học, 18.560kg; lượng lớn thuốc trừ sâu và trừ cỏ hóa học cũng được sử dụng. Nhiều hộ dân đã đầu tư nhà kính, nhà lưới (với tổng diện tích 47.740m²) để giảm lượng thuốc phun, song trên thực tế việc sử dụng hóa chất vẫn phổ biến, chỉ giảm tương đối chứ chưa triệt để (UBND phường Mường Sang, 2025a). Trong đó, có nguyên nhân là do người dân muốn tăng năng suất, cải thiện hình thức cây trồng để phục vụ du khách tham quan chụp ảnh và trải nghiệm.

Theo Nguyễn Trung Dũng (2014), việc sử dụng phân bón và chất bảo vệ thực vật giúp tăng sản lượng, giữ hoa quả tươi ngon đẹp mã, nhưng nếu sử dụng đại trà và lâu dài sẽ gây ô nhiễm nước, đất, không khí và tác động đến sức khỏe con người. Dư lượng hóa chất tích tụ trong đất, nước và không khí có nguy cơ làm suy giảm độ phì, nhất là ô nhiễm nguồn nước. Ngoài ra, thuốc trừ sâu và trừ cỏ hóa học còn ảnh hưởng đến đa dạng sinh học, phá vỡ cân bằng sinh thái ở các khu vực lân cận. Người dân nơi đây ghi nhận: *“Trước tôi còn hay ra suối Sập để đánh bắt tôm cá, nhưng hiện nay thì tôm cá cũng không còn nhiều nữa”* (PVS, Hoàng Văn M., nam, 57 tuổi, bản Vật, 2025).

Thứ tư, biến đổi cảnh quan tự nhiên. Cùng với sự phát triển của các loại hình du lịch, người dân và doanh nghiệp ở phường Mường Sang đã ồ ạt chuyển đổi đất nông nghiệp thành các khu lưu trú và dịch vụ du lịch. Từ năm 2022, sau khi dịch Covid-19 được kiểm soát, hoạt động du lịch nhanh chóng phục hồi, kéo theo làn sóng xây homestay. Việc mở rộng cơ sở lưu trú giúp tăng nguồn thu và tạo việc làm cho người dân, song cũng làm biến đổi cấu trúc cảnh quan tự nhiên đặc trưng ở phường Mường Sang. *“Những nơi xây khu du lịch trước đây là nương ngô của dân bản, sau này bán lại cho các công ty để xây khách sạn, nơi vui chơi. Họ san đồi, bạt núi để làm. Bây giờ nhìn không còn ra khung cảnh núi non như ngày xưa rồi”* (PVS, Vi Trung H., nam, 55 tuổi, bản Vật, 2025). Những dự án quy mô lớn cũng làm định hình lại không gian cảnh quan tự nhiên ở phường Mường Sang. Khu du lịch Mộc Châu Island (hoạt động từ năm 2022) có diện tích khoảng 24ha, khu du lịch Mộc Châu Happyland (hoạt động từ năm 2016) với diện tích 10ha đều nằm trên địa phận bản Lùn; khu du lịch sinh thái Thác Dải Yếm (khai trương năm 2019) với diện tích 7ha. Trước đây, bản Lùn và thác Dải Yếm chủ yếu là rừng tự nhiên, đất nông nghiệp, thảm cỏ, thì nay đã được san gạt, bê tông hóa để xây dựng hạ tầng phục vụ du lịch như cầu kính, khu lưu trú, nhà hàng, khu trò chơi mạo hiểm. Quá trình này làm thay đổi đáng kể cảnh quan khu vực xung quanh, làm mất đi tính nguyên sơ của hệ sinh thái tự nhiên, thay vào đó là cảnh quan nhân tạo, thiết kế theo hướng đô thị.

Ngoài các dự án lớn, những điểm du lịch nhỏ như Một Khu Vườn, Mật Pet Farm hay Đồi cỏ hồng... mọc lên ngày càng nhiều. Dù diện tích không lớn, việc xây thêm đường đi lại, bãi đỗ xe, trồng hoa, cây cảnh tại các khu check-in đã làm giảm diện tích cây xanh, thay đổi lớp đất tự nhiên và ảnh hưởng đến môi trường sống của các loài sinh vật quanh đó. Đáng chú ý, Cầu kính Bạch Long tại khu du lịch Mộc Châu Island - được xác lập Kỷ lục Guinness với đường đi vách núi dài nhất thế giới - có tổng chiều dài 632m, trong đó, phần bắc qua vách núi dài 290m, nối liền hai đỉnh núi tại khu vực bản Lùn. Cùng với cầu kính, hệ thống cáp treo và khu dịch vụ phụ

trợ được đầu tư đồng bộ, tạo điểm nhấn ấn tượng. Tuy nhiên, việc san gạt đồi núi, khoan cắt vào vách đá để xây dựng không thể tránh khỏi tác động đến hệ sinh thái và môi trường xung quanh.

4. Đề xuất giải pháp và kết luận

Phát triển du lịch tại phường Mường Sang đã góp phần thúc đẩy chuyên dịch cơ cấu kinh tế, tạo việc làm và nâng cao thu nhập cho người dân. Tuy nhiên, cùng với sự gia tăng lượng khách và mở rộng quy mô dịch vụ du lịch, các vấn đề môi trường đáng lo ngại cũng đã dần bộc lộ. Có thể nhận thấy hoạt động du lịch đang tạo ra những tác động tích lũy lâu dài, làm suy giảm chất lượng tài nguyên tự nhiên và tiềm ẩn nguy cơ suy thoái sinh thái nếu không có quản lý, kiểm soát chặt chẽ. Từ thực tế đó, bài viết đề xuất một số giải pháp như sau:

Thứ nhất, quản lý và sử dụng nước hiệu quả, đầu tư mở rộng, nâng cấp hệ thống cấp nước sinh hoạt, tăng dung tích bể chứa để đảm bảo nguồn nước cho dân cư và khách du lịch trong mùa cao điểm. Xây dựng hệ thống thu gom và xử lý nước thải tập trung, áp dụng các công nghệ xử lý sinh học phù hợp với quy mô địa phương để hạn chế ô nhiễm nguồn nước và bảo vệ đất canh tác. Khuyến khích các homestay, cơ sở lưu trú lắp đặt các thiết bị tiết kiệm nước, tái sử dụng nước thải sau xử lý cho tưới cây, rửa sân vườn.

Thứ hai, quản lý chất thải rắn. Thiết lập hệ thống thu gom rác tập trung tại các bản, bố trí các thùng rác có phân loại rõ ràng (hữu cơ, vô cơ, tái chế) tại các điểm lưu trú, đường đi và khu du lịch. Hợp tác với doanh nghiệp xử lý chất thải để được thu gom định kỳ, đồng thời, hướng dẫn hộ dân cách xử lý rác tại nhà theo tiêu chuẩn môi trường, giảm thiểu đốt và chôn lấp. Tuyên truyền nâng cao ý thức du khách và người dân về bảo vệ môi trường, hạn chế rác thải nhựa dùng một lần.

Thứ ba, quản lý đất, cây trồng và hóa chất nông nghiệp. Hướng dẫn và khuyến khích người dân sử dụng phân bón hữu cơ, thuốc bảo vệ thực vật sinh học, giảm dần việc sử dụng hóa chất hóa học, đồng thời áp dụng các biện pháp canh tác bền vững như luân canh, xen canh và nhà kính thông minh. Thiết lập vùng bảo vệ sinh thái, hạn chế mở rộng đất trồng nhằm duy trì cân bằng sinh thái và bảo vệ đa dạng sinh học. Hỗ trợ tập huấn kỹ thuật cho người dân về quản lý cây trồng, phòng trừ sâu bệnh an toàn, đồng thời kết hợp mô hình nông nghiệp xanh và sạch với du lịch trải nghiệm một cách hiệu quả.

Thứ tư, bảo tồn cảnh quan và phát triển du lịch bền vững. Quy hoạch không gian du lịch, phân vùng rõ ràng giữa khu vực phát triển cơ sở lưu trú, khu vui chơi giải trí và vùng bảo tồn sinh thái. Áp dụng tiêu chuẩn thiết kế hạn chế xâm phạm đến cảnh quan thiên nhiên nguyên bản, hạn chế san gạt, bê tông hóa, tăng cường trồng cây xanh, bảo vệ thảm thực vật tự nhiên. Khuyến khích các dự án du lịch mới áp dụng đánh giá tác động môi trường một cách nghiêm ngặt trước khi triển khai, nhằm giảm thiểu tác động tới cảnh quan và hệ sinh thái.

Thứ năm, tăng cường quản lý, giám sát và phối hợp cộng đồng. Xây dựng cơ chế giám sát môi trường định kỳ, phối hợp giữa chính quyền, doanh nghiệp và cộng đồng địa phương. Khuyến khích người dân tham gia các tổ hợp tác quản lý môi trường du lịch, vừa đảm bảo sinh kế vừa bảo vệ nguồn tài nguyên. Phát triển các chương trình giáo dục, truyền thông về du lịch bền vững, nâng cao ý thức của du khách trong việc bảo vệ cảnh quan, đất đai và môi trường tự nhiên.

Đề phòng Mường Sang nói riêng và thị xã Mộc Châu nói chung phát triển du lịch bền vững, cần kết hợp đồng bộ giữa phát triển kinh tế du lịch, bảo tồn văn hóa bản địa và quản lý môi trường tự nhiên. Việc áp dụng các giải pháp nêu trên không chỉ giúp giảm thiểu các tác động tiêu cực đến môi trường mà còn nâng cao chất lượng trải nghiệm cho du khách, đồng thời, tạo điều kiện để du lịch trở thành động lực phát triển kinh tế - xã hội lâu dài và hài hòa với hệ sinh thái của địa phương./.

Tài liệu tham khảo

1. Nguyễn Trung Dũng (2014), “Sử dụng phân bón và thuốc bảo vệ thực vật trong nông nghiệp ở Việt Nam - Thảo luận ở góc độ kinh tế sinh thái bền vững”, *Tạp chí Khoa học kỹ thuật và thủy lợi môi trường*, số 9, tr.108-116.
2. Lê Thị Thu Hòa (2021), “Đánh giá tính bền vững sản phẩm du lịch homestay Mộc Châu theo hướng tiếp cận cảnh quan”, trong: *Quản lý tài nguyên, môi trường và phát triển bền vững vùng Tây Bắc Việt Nam năm 2020* (Kỷ yếu Hội thảo khoa học quốc gia), Nxb. Khoa học tự nhiên và Công nghệ, Hà Nội.
3. Nguyễn Thị Hồng Viên và cộng sự (2020), “Quản lý môi trường tại khu du lịch sinh thái Na Hang, tỉnh Tuyên Quang”, *Tạp chí Khoa học và Công nghệ*, số 225 (07), tr. 297-304.
4. Trần Thị Hương và cộng sự (2018), “Đánh giá tác động của du lịch sinh thái tới môi trường tự nhiên và xã hội tại bản Lác, xã Chiềng Châu, huyện Mai Châu, tỉnh Hòa Bình”, *Tạp chí Quản lý tài nguyên rừng và Môi trường*, số 1, tr.113 - 122.
5. Nguyễn Thị Hường (2011), *Du lịch cộng đồng ở vùng núi phía Bắc Việt Nam (Nghiên cứu trường hợp bản Sà Sét, SaPa, Lào Cai và bản Lác, Mai Châu, Hoà Bình)*, Luận văn thạc sĩ Dân tộc học, Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội.
6. Nguyễn Trọng Nhân (2017), “Những tác động của du lịch đối với kinh tế, xã hội và môi trường huyện Phú Quốc qua cảm nhận của người dân địa phương”, *Tạp chí Khoa học*, Đại học Quốc gia Thành phố Hồ Chí Minh, số 8, tr. 148-156.
7. Quân Minh Phương (2019), “Văn hoá truyền thống người Thái ở huyện Mộc Châu, tỉnh Sơn La và văn hoá truyền thống của người Mông ở huyện SaPa, tỉnh Lào Cai trong phát triển du lịch”, *Tạp chí Nghiên cứu Dân tộc*, số 8 (4), tr. 122-130.
8. Nguyễn Thị Hà Thành và cộng sự (2022), “Đánh giá thực trạng du lịch sinh thái gắn với bảo tồn vùng đất ngập nước vườn quốc gia Côn Đảo”, *Tạp chí Nghiên cứu Địa lý nhân văn*, số 1 (36), tr. 67 - 74.
9. Trần Thị Trang và cộng sự (2020), “Một số giải pháp giảm thiểu tác động của du lịch đến các hệ sinh thái rừng ở địa bàn thành phố Hà Nội”, *Tạp chí Nông nghiệp và Phát triển nông thôn*, số 2, tr. 102 -112.
10. Phạm Thị Cẩm Vân (2018), “*Cơ sở khoa học cho phát triển du lịch sinh thái dựa vào cộng đồng huyện miền núi Mộc Châu, tỉnh Sơn La*”, Luận án Tiến sĩ chuyên ngành Quản lý tài nguyên, Trường Đại học Khoa học tự nhiên, Đại học Quốc gia Hà Nội.

11. Phạm Thị Cẩm Vân (2024), “Một số vấn đề về tài nguyên môi trường trong bảo tồn các làng nghề của người Nùng ở Cao Bằng”, in trong Viện Dân tộc học: *Một số vấn đề mới về dân tộc ở nước ta hiện nay* (Kỷ yếu Hội nghị Dân tộc học quốc gia), Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.

12. Ủy ban nhân dân huyện Mộc Châu (2024), *Báo cáo tổng kết triển khai thực hiện Đề án số 02-ĐA/HU ngày 15.3.2021 của Ban Chấp hành Đảng bộ huyện về phát triển du lịch Mộc Châu đến năm 2025, định hướng đến năm 2030*.

13. Ủy ban nhân dân phường Mường Sang (2025), *Báo cáo kết quả phát triển nông, lâm nghiệp và thủy sản tập trung, bền vững, ứng dụng công nghệ cao đến năm 2025, định hướng đến năm 2030, kết quả thực hiện đến năm 2024*.

14. Ủy ban nhân dân phường Mường Sang (2025), *Báo cáo tình hình phát triển kinh tế - xã hội 5 năm 2020 - 2025, Kế hoạch phát triển kinh tế - xã hội 5 năm 2025 -2030*.

15. Lương Văn Yệu (2015), “Vấn đề phát triển du lịch cộng đồng dân tộc Thái huyện Mộc Châu, tỉnh Sơn La”, trong: *Cộng đồng Thái - Kàđai Việt Nam: những vấn đề phát triển bền vững*, Nxb. Thế giới, Hà Nội.

Abstract

TOURISM ACTIVITIES IN MOC CHAU AND EMERGING ISSUES FOR THE NATURAL ENVIRONMENT

Sa Thị Thanh Nga

Institute of Anthropology and Religious Studies

Vietnam Academy of Social Sciences

This article analyzes the current situation of tourism activities and the emerging issues concerning the natural environment in Muong Sang Ward, Moc Chau Township, Son La Province. In recent years, community-based tourism, agricultural–rural experiential tourism, and leisure tourism have expanded significantly, generating economic benefits and livelihood opportunities for local residents. However, this growth has also resulted in adverse impacts on the natural environment, including increased solid waste, water pollution, soil degradation, and transformations of ecological landscapes at several tourist sites. Based on these empirical findings, the article proposes solutions aimed at advancing sustainable tourism development that ensures a balanced relationship between socio-economic growth and the stewardship of ecological systems.

Keywords: Tourism activities, natural environment, Moc Chau, ethnic minorities, Son La.